

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Євтух Микола Борисович
дійсний член (академік) НАПН України
доктор педагогічних наук, професор
Інституту педагогіки НАПН України. Україна

Вступ. У сучасних умовах реформування освіти в Україні все більшої пріоритетності набуває духовно-моральне виховання дітей та молоді. Саме цю місію може виконати вчитель, який є незаперечним авторитетом, носієм ціннісних орієнтацій та цілісного ставлення до світу, свого роду моральним еталоном. Ціннісні орієнтації вчителя стають з одного боку взірцем моральної особистості, а з іншого – спонукають до формування духовно-моральних цінностей у дітей та молоді, як основи їх внутрішньої моральності. Саме вчитель якому притаманні духовно-моральні цінності ставиться до дитячої особистості як до самостійної цінності, з великою любов'ю і шаную.

Пошук умов ефективності організації підготовки майбутніх вчителів все частіше змушує нас до необхідності осмислення і широкого використання на практиці творчої спадщини видатних педагогів минулого, в педагогічних працях та діяльності яких глибоко висвітлені найважливіші аспекти духовно-морального виховання дітей та молоді.

Мета роботи. Сьогодні виникла гостра потреба щодо осмислення історико-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя у системі вищої освіти і педагогічної науки в суверенній Україні.

Аналіз спеціальних джерел уможлиблює твердження, що процес розвитку національної системи вищої освіти і педагогічної науки в незалежній Україні супроводжуваний суспільно-політичними, соціальними умовами і складністю проблеми, оскільки професійна підготовка майбутнього педагога. Професійні обов'язки в закладах педагогічного спрямування це явище надскладне й різновекторне, оскільки поєднує формування ціннісного ставлення до професії,

практичних умінь і навичок, конкретних компетентностей з фаху та готовності до подальшої практичної діяльності.

Матеріали та методи. Для визначення теоретичних основ обраної проблеми опрацьовано законодавчу та нормативну базу досліджуваного періоду, філософську, психологічну, педагогічну літературу.

Результати і обговорення. Проблема підготовки вчителя, його особистості, морального обличчя з особливою силою постала перед видатним просвітителем, філософом Г. Сковородою. Він неодноразово стверджував, що сила педагога в його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові і повазі до дітей, до своєї професії і в постійному служінні добру. Учитель підкреслював, Г. Сковорода, має бути прикладом для інших, його шлях надто тернистий, але його «труд сладостон, если ты к нему рожден». Вчитель, на його думку, має бути людиною освіченою, яка глибоко засвоїла свою науку, вміє навчити дітей пізнавати світ, орієнтуватися не лише в сучасних подіях, а й розуміти минуле, вміє передбачати майбутнє. Лише така людина зможе добре виконувати ті почесні обов'язки, які покладаються на педагога, вихователя. Мислитель неодноразово підкреслював, що головне в особі вчителя і вихователя – його моральні якості, а найважливіше завдання – розбудити свідомість простого люду, навчити його самопізнанню, допомогти йому розібратися в причинах суспільного зла.

На думку Г. Сковороди повага і любов до дитини, гуманне ставлення до неї, врахування її запитів, нахилів і прагнень, взаємоповага між вчителем і учнем – це те, без чого педагог не може жити і працювати.

Великий педагог і просвітитель О.В. Духнович у «Народній педагогії в пользу училищ и учить лей сельских» (1857) дуже докладно розробляє питання авторитету вихователя, вчителя, вказуючи на його моральні якості. Тому не випадково курс педагогіки у О. Духновича починається словами: «Щастие или нещастие человека зависит много раз от рождения, но болем от нравственного воспитания» [1, С. 2].

Розглядаючи виховання, як перемагаючи силу в розвитку особистості

людини взагалі, О.В. Духнович на передній план висуває питання морального виховання, підкреслюючи його вирішальну роль в розвитку особистості людини.

За О.В. Духновичем, учитель – взірць доброчесності, моральної гідності. Він – приклад, «зерцало добрых нравов» [1, С. 23]. Він радить уважно ставитися до підбору вчителів під оглядом моральності, а не тільки під оглядом їх освіченості. О. Духнович дотримувався привальної думки, що в особі вчителя мусить поєднуватись вчитель і вихователь, бо вчитель, який вчить погано, погано й виховує.

Для О. Духновича вчитель – це не просто працівник школи, а насамперед носій нових, прогресивних ідей, доброчесності.

Надзвичайно цінні думки про особистість народного вчителя, його професійну підготовку висловив видатний вітчизняний педагог і психолог К.Д. Ушинський, з іменем якого пов'язана ідея народності виховання, така актуальна в наш час – час розбудови і реформування національної школи.

К. Ушинський добре розумів, що доля його народу залежатиме від підготовки народних учителів, зокрема і вчителів початкової школи, в якій закладається фундамент формування справжнього педагога. У статті «Про користь педагогічної літератури» він висловив і сформулював одне із самих глибоких своїх педагогічних переконань, а саме: в системі суспільного виховання вирішальне значення має особистість вчителя.

За глибоким переконанням К. Ушинського, «особа вихователя означає все у справі виховання», а «вплив особи виховання на молоду душу становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні системою покарань та заохочень». Виходячи з цього видатний педагог цілковитим правом ставить питання про підготовку наставників народних шкіл. Про це йдеться у статті «Проект учительської семінарії». Саме в елементарних школах для простого народу, на його думку, мають працювати хороші вчителі, які обізнані з найновішими методами і можуть впливати «не тільки на збагачення розуму знаннями, а й на розвиток» усіх розумових і моральних сил виховання, які

будують розвиток дитини на «єдино плодотворному» духовному ґрунті [3].

На думку великого педагога, вчитель повинен любити дітей, свою професію, мати нахил до педагогічної діяльності, «сумлінно і свідомо виховувати свій обов'язок». Саме тому К. Ушинський рекомендує добір дітей до учительської семінарії.

К. Ушинський постійно підкреслює, яке велике значення мають у вихованні дитини переконання, особистий приклад, характер вчителя-вихователя.

У статті «Три елементи школи» видатний педагог, розкриваючи значення особистості вчителя у вихованні, вкотре наголошує: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки із живого джерела людської особистості» [3, С. 39].

Великого значення К. Ушинський надавав моральним якостям народного вчителя. Він справедливо вимагав від вчителя, щоб життя його не давало приводу для спокуси, не руйнувало в батьках і дітях поваги до нього, а навпаки, було прикладом і для тих, і для інших і не суперечило шкільним настановам, які він дає дітям. Тільки за таких умов вчитель може позитивно впливати на дітей і його діяльність стане справді виховною.

З великою повагою до народних вчителів ставився І.Я. Франко. Він високо цінував їх роль у культурному розвитку народу. Стверджуючи, що «учителем школа стоїть», І. Франко порівнював велику майстерність вчителя з мистецтвом поета.

На думку І. Франка, треба щоб справа виховання молоді була в руках добре підготовлених і здібних вчителів, які з великою любов'ю ставилися до дітей, були б для них прикладом, любили свою справу, завойовували симпатію вихованців, стали для них найкращими наставниками. Він не раз підкреслював, що особистий приклад учителя відіграє важливу роль у вихованні в учнів кращих моральних якостей. «Займіть, зацікавте хлопця наукою, давайте йому з себе приклад у справді духовного, відданого науці життя, то він прилипне до вас усією душею» [4, С. 40].

Конкретні вимоги до особистості вчителя, до його професійної підготовки ставив видатний педагог сучасності В.О. Сухомлинський. Перше слово в школі, на думку В. Сухомлинського, «належить вчителю, як центральній постаті всієї навчально-виховної роботи з учнями, як основній ланці в системі виховання». Називаючи вчителів «творцями людських душ», «сіячами істинно людського» В. Сухомлинський бачив у них тих, хто відкриває дитячі серця назустріч добру, красі, справедливості. Він вимагав від вчителя бути взірцем людської досконалості. На нашій совісті найцінніше, що є на світі, - писав він, - *людина*, об'єкт нашої праці, жива душа. Ця істина сьогодні набуває особливого значення. Словом і ділом, особистим прикладом кожний учитель, наголошував видатний педагог, - повинен формувати *справжню* людину з високими морально-естетичними якостями [2].

Найважливішою якістю вчителя, без якої він не може виконати своїх дидактичних та виховних заходів у школі, має бути *любов до дітей*. А, щоб любити дитину, перш за все її треба знати. Тому й серед багатьох якостей справжнього педагога одні з перших місць посідає глибоке знання духовного світу дитини.

З огляду на сказане зазначимо, що проблеми духовно-морального виховання органічно зливаються у цілісний комплекс педагогічних проблем.

Останнім часом на особливу увагу заслуговує проблема посилення процесу оновлення педагогічної освіти, спрямованого на професійну підготовку вчителя як особливої соціальної особистості в умовах євроінтеграції.

Сучасна школа потребує вчителя творчого, незалежного, конкурентно-спроможного, різнобічного, морально і духовно розвиненого, компетентного фахівця, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, здатний до особистого розвитку, постійного професійного зростання, до співпраці, творчого мислення, прийняття нестандартних рішень.

Останнім часом Кабінетом Міністрів та МОН України ухвалило низку законів, постанов, наказів та розпоряджень, які вказують на поліпшення навчально-виховного процесу підготовки педагогічних кадрів. Це зокрема:

Закон України «Про вищу освіту» (2002); Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (2010) та ін. Важливим є й те, що Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (№988-РН від 14.12.2016), яка потребує підготовки висококваліфікованих учителів.

Підсумок. Таким чином, виконання постанов, у наведених вище документах, дасть можливість прискорити вирішення актуальних проблем сучасної школи, в тому числі і проблему духовно-морального виховання дітей та молоді.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Духнович А.В. (1857). Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских. (Ч. 1). Львів. (2-23).
2. Сухомлинський В.О. (1988). Сто порад учителям. К. (6).
3. Ушинський К.Д. (1983). Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. (Т.1). К.: Рад. школа. (310).
4. Франко І.Я. (1986). Зібрані твори: у 50 т. К. (1976-1986). (Т. 3). (40).